

werk moesten doen? Naar mijn mening hadden geestelijken voor wie het pastoorsbeneficie uitsluitend een bron van inkomsten was om een andere functie te kunnen uitoefenen van het onderzoek uitgesloten dienen te worden. Dat zij kerkrechtelijk gezien pastoor waren, doet hier niet ter zake, sociaal behoorden zij tot een heel andere groep, bijvoorbeeld leden van het pauselijk hof.

In het laatste hoofdstuk en de epiloog plaatst Bijsterveld de Brabantse pastoors van de late middeleeuwen op het snijpunt tussen kerk en wereld. Hun taak was het de eisen van de kerk en de verlangens van de hun toevertrouwde gelovigen met elkaar in overeenstemming te brengen en tussen die twee te bemiddelen — hoe zou overigens kardinaal van Enckenvoirt dat in Schijndel gedaan hebben? —, zij waren 'intermédiaires culturels', bemiddelaars tussen volks- en elitecultuur. Bijsterveld geeft te verstaan dat die bemiddelende functie verdween na het concilie van Trente, toen de pastoors veel duidelijker kerkelijke functionarissen werden en tegenover het volk kwamen te staan. Maar gezien het feit dat ook na Trente het grootste deel van de beneficie- en patronagestructuur bij kerkelijke benoemingen bleef voortbestaan en de hervormingsdecreten van het concilie maar heel langzaam en vaak niet uitgevoerd werden, blijft het voor mij toch een vraag, in hoeverre die middenpositie van pastoors werkelijk veranderde, al moet ik direct toegeven dat in de zuidelijke Nederlanden, meer dan elders in Europa Trente serieus genomen is, zoals uit dit proefschrift blijkt. Maar fundamentele veranderingen kwamen toch pas, toen in de Franse Revolutie die hele structuur vernietigd werd en de kerk van de grond af nieuw moest worden opgebouwd. Toen pas maakte de laverende en bemiddelende dorpspastoor, die in dit proefschrift zulke scherpe contouren krijgt, plaats voor de streng gedisciplineerde *gens togata*, waarvan Gerson en de vaders van Trente alleen maar hadden kunnen dromen.

P. G. J. M. Raedts

R. Stein, *Politiek en historiografie. Het ontstaansmilieu van Brabantse kronieken in de eerste helft van de vijftiende eeuw* (Dissertatie Leiden 1994, Miscellanea neerlandica X; Leuven: Peeters, 1994, 372 blz., 1530 Bfr., ISBN 90 6831 591 9).

De Brabantse historiografie van de vijftiende eeuw wordt gedomineerd door drie kapitale werken: de *Brabantiae historia diplomatica*, de oorkondenkroniek van Petrus de Thimo (proza, ca. 1425; behandelde periode: 600-ca. 1425), de *Voortzetting* van de 'Brabantsche Yeesten' van Jan van Boendale (boeken VI en VII, zesde boek ca. 1432, zevende boek ca. 1441; behandelde periode: 1355-1430) en de *Chronica* van Emond de Dynter (proza, 1443-1445; behandelde periode: 381-1442). Deze werken en zeker hun onderlinge afhankelijkheid werden nog nooit aan een grondig onderzoek onderworpen. Dit is nu wel gebeurd in dit Leids proefschrift van Robert Stein. Hij toont duidelijk aan dat deze teksten alleen bestudeerd en geïnterpreteerd kunnen worden tegen de achtergrond van een cruciale periode uit de Brabantse geschiedenis, namelijk het uitsterven van de inheemse Brabantse dynastie na de dood van hertogin Johanna in 1406 en de dynastieke wissel met de komst van de Bourgondiërs. Deze wissel voltrok zich zeer geleidelijk, als gevolg van de handige, de Brabantse gevoeligheden ontziende diplomatie van de Bourgondiërs: eerst regeerde in Brabant een jongere tak van de Bourgondiërs (Antoon van Bourgondië, Jan IV en Filips van Saint-Pol). Een inschakeling van Brabant in het groot Bourgondisch statencomplex was toen nog niet onmiddellijk te voorzien. Dit veranderde toen in 1430 Filips de Goede hertog van Brabant werd.

Het aan de macht komen van een vreemde dynastie in Brabant lag zeer gevoelig bij de Brabanders. Zij vreesden dat het Brabants algemeen belang ondergeschikt zou worden gemaakt aan de belangen van de Bourgondische dynastie. Verder was er het nationalisme van de grote, politiek leidinggevende steden zoals Brussel en Leuven. De Brabanders waren zich bijzonder bewust van de glans van hun roemrijk verleden (volgens de genealogische propaganda van de hertogen stamden zij af van de Trojanen en van Karel de Grote). Die afstamming was een van de fundamenten van de Brabantse historiografie. Verder beroemden de Brabanders zich over het feit dat de hertogen ook hertog van (Neder-) Lotharingen waren, een aanzienlijk deel van het oude Middenrijk. In 1444 zou Filips de Goede trouwens met koning Frederik III van Duitsland onderhandelen, weliswaar vruchteloos, over de oprichting van een koninkrijk Lotharingen, met als argument dat Brabant gegroeid was uit het koninkrijk Lotharingen uit de negende eeuw (deze onderhandelingen zouden voor De Dynter een van de aanleidingen geweest zijn voor het schrijven van zijn *Chronica*). De Brabanders wilden de vooraanstaande plaats die Brabant zich in de Nederlanden verworven had niet teloor zien gaan door op te lossen in het Bourgondisch statencomplex. Een van die middelen om die oude glans te behouden en er nieuwe te verwerven, was voor Brussel gelegen in de poging van de stadsmagistraat om met alle mogelijke middelen het hof van de hertog min of meer permanent in Brussel te laten verblijven, waardoor de stad de hoofdstad van de Bourgondische Nederlanden zou worden.

De onderlinge verhouding en wederzijdse beïnvloeding van de drie teksten is zonder meer ingewikkeld te noemen. Op meesterlijke en genuanceerde wijze weet Stein de problemen die daarmee verband houden op te lossen en de gordiaanse knopen te ontwarren. Hij toont aan dat het werk van Thimo geschreven werd in de geest van het Brussels stadsbestuur. De keuze van Thimo voor het schrijven van een *Brabantiae historia diplomatica* was zonder twijfel politiek geïnspireerd. Thimo was immers pensionaris van Brussel sinds 1423/24 en de woordvoerder van de derde stand (de steden) in Brabant. Hij was dan ook in de gelegenheid om de auteur van de *Voortzetting* heel wat gegevens te verschaffen over de Staten van Brabant. Thimo vertolkte dan ook als het ware in zijn *Historia diplomatica* de standpunten en de politiek van de grote steden, waaronder natuurlijk Brussel op de eerste plaats, in de Staten van het hertogdom.

Ook de anonieme auteur van de *Voortzetting* zou in opdracht van de Brusselse magistraat gewerkt hebben. Volgens zijn eigen zeggen zou de anonymus zijn werk geschreven hebben in het Zoniënwood, vermoedelijk niet in één van de daar gelegen kloosters, maar in het hertogelijk jachthuis van Bosvoorde of in de hertogelijke residentie van Tervuren. Hij werkte op basis van gegevens hem verschaft door De Thimo en De Dynter. Ook hij zou geschreven hebben in opdracht van het Brussels stadsbestuur. Dat voor dit werk de rijmvorm gekozen werd, duidt op een bewust aanknopen bij en voortzetting van de traditie van de grote Brabantse rijmchronieken in de volkstaal uit de dertiende en veertiende eeuw (Jan van Heelu, Lodewijk van Velthem, Jan van Boendale). Deze kronieken stamden uit het groots verleden van het Brabant van voor de Bourgondisering, toen het hertogdom nog zelfstandigheid genoot. Hier kan nog gewezen worden op het feit dat de historische interesse van de Brusselaars voor het nationaal verleden van Brabant niet alleen blijkt uit de opdrachten voor De Thimo en de anonymus van de *Voortzetting*. Ook de prachtige en kostbare afschriften van 'de Slag bij Woeringen' van Jan van Heelu en van de 'Brabantsche Yeesten' van Jan van Boendale, circa 1440 vervaardigd in opdracht van de Brusselse magistraat, getuigen van diezelfde belangstelling en van diezelfde trots op het nationaal verleden.

De Dynter schreef zijn *Chronica* in opdracht van Filips de Goede, die hem betaalde voor het geleverde werk. Niettegenstaande dat dienstverband stond ook hij loyaal tegenover de Staten van Brabant, ook bij botsingen met de hertog. De Dynter voelde zich op de eerste plaats Brabander en dan pas ambtenaar van de hertog van Bourgondië. Ook hij was trots op het glorieus verleden van het hertogdom Brabant en ook van het hertogdom (Neder-) Lotharingen. Zo begon hij te werken aan zijn kroniek op het ogenblik dat de plannen voor de oprichting van een koninkrijk Lotharingen zeer actueel waren.

Hoofddoel van de door Stein bestudeerde teksten was de nieuwe dynastie die in Brabant aan de macht kwam, historiografisch in te schakelen in het verleden van het hertogdom en van Lotharingen. De zorg voor continuïteit in het staatkundig en ideologisch bestel was groot bij de Brabanders. Brabants roem en aanzien temidden van de andere Lotharingische bezittingen van de Bourgondiërs, moest behouden blijven.

Het onderzoek van Stein is voorbeeldig te noemen: het is nauwkeurig en spits en getuigt van gedegen vakmanschap. Het is ook sterk interdisciplinair gekleurd. Zo maakt hij bijvoorbeeld gebruik van moderne politicologische theorieën over staatsvorming. Maar toch blijft de lezer soms nog met vragen zitten. Een voorbeeld: zou het niet de moeite lonen na te gaan welke oorkonden wel en welke niet opgenomen werden in de *Historia* van De Thimo? Of benadert De Thimo hier de volledigheid? Mogelijk zou dit onderzoek nog boeiende conclusies kunnen opleveren. Zoals dat het geval is met goede boeken, roept ook het proefschrift van Stein nog vele vragen en bedenkingen op. Maar het zal zonder twijfel inspirerend werken en aanzetten tot verder onderzoek.

Piet Avonds

NIEUWE GESCHIEDENIS

J. H. J. Geurts, *'Ons stad in sulken gedranghe'. Maastricht tussen Brabant en het Rijk 1500-1550* (Dissertatie Nijmegen 1993; Nijmegen: s. n., 1993, xlix + 353 blz., ISBN 90 900614 X).

Maastricht kende tot het einde van het *ancien régime* ingewikkelde gezagsverhoudingen. Vóór 1632 werd de soevereiniteit gedeeld door de hertog van Brabant en de prins-bisschop van Luik. Nadien namen de staten-generaal de plaats van de hertog in, zodat de tweehorigheid bleef bestaan. Maastricht heeft hiervan zowel voor- als nadeel ondervonden. Door beide heren tegen elkaar uit te spelen wist de stad een grote mate van autonomie te behouden. Kenmerkend resultaat was in 1548 de aparte status in de Augsburgse regeling van de Bourgondische Kreits. Het centralisatiestreven van de Habsburgers stond echter voortdurend haaks op de particuliere belangen van de stad, die evenals het door Karel in 1540 afgestrafte — en daarom ten onrechte veel vaker genoemde — Gent van geen wijken wilde weten.

Over de toenemende weerstand van Maastricht in de eerste helft van de zestiende eeuw tegen Karel V als hertog van Brabant handelt het proefschrift van J. H. J. Geurts. Zijn studie bouwt hiermee voort op oudere publikaties van onder meer P. J. H. Ubachs, P. Harsin en P. L. Nève. Laatstgenoemde zullen velen primair associëren met het Spierse Rijkskamergerecht, een instelling die door de Maastrichtenaren als verzetsinstrument werd gehanteerd en daarom een belangrijke plaats in Geurts' boek inneemt. Dit gerecht, in 1495 opgericht, fungeerde in